

DOROTA PAŠKO-KONECZNAK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń, Polska

WSTĘPNE UWAGI NA TEMAT AKCENTUACJI W POLSKIEJ GWARZE MIESZKAŃCÓW WSI WIERSZYNA NA SYBERII

Celem artykułu jest zaprezentowanie i zanalizowanie wybranych zapożyczeń i ich osobliwości akcentuacyjnych w polskiej gwarze mieszkańców Wierszyny wynikających z wpływu języka rosyjskiego. Materiał lingwistyczny w postaci nagrań został zgromadzony w trakcie ekspedycji dialektologicznych do Wierszyny organizowanych w latach 2008 i 2011 przez pracowników, doktorantów i studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Tematy wywiadów dotyczyły życia codziennego, historii osiedlania się Polaków w Wierszynie, kultury, budowy kościoła, zachowanych i przejętych od Rosjan tradycji i obyczajów. Zgromadzono około 35 godzin nagrań.

Wierszyna to polska wioska we wschodniej Syberii, położona w odległości około 140 km na północ od Irkucka, w Bochańskim rejonie, na terenie Ust'-Ordyńskiego Buriackiego Okręgu Autonomicznego¹. Zdaniem Ewy Nowickiej i Małgorzaty Głowackiej-Grajper

polskość tej społeczności wyraża się w jej trwałym poczuciu odrębności etnicznej, odmienności obyczaju, co wyróżnia ją spośród sąsiadów Buriatów i innych narodowości [...]. Wierszynianie mówią po polsku, piszą po polsku, choć alfabetem rosyjskim, zachowali swe polskie imiona i nazwiska, mają poczucie odrębności religijnej (szczątkowe wprawdzie), pamiętają swoje z Polski pieśni, piosenki, bajki i żarty².

¹ W. Masiarz, *Wierszyna. Polska wieś na Syberii wschodniej 1910–2010. Z dziejów dobrowolnej migracji chłopów polskich na Syberię na przełomie XIX i XX wieku*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 113.

² E. Nowicka, M. Głowacka-Grajper, *Wprowadzenie. Wierszyna jako pole badań*, w: tychże (red.), *Wierszyna z bliska i z oddali. Obrazy polskiej wsi na Syberii*, Zakład

Wieś Wierszyna powstała w latach 1908–1910 w wyniku dobrowolnego osiedlania się ochotników z obszarów Zagłębia i Małopolski³. Miejscowości, z których wycemigrowali przodkowie wierszynian to: Sosnowiec, Błędów, Olkusz, Czubrowice, Chruszczobród⁴. Zaludnienie Syberii było w tym czasie jednym z celów polityki caratu, dlatego też władze rosyjskie pod obietnicą dobrych warunków życia zachęcały do wyjazdu⁵. Warunki po przyjeździe na Syberię były trudne. Na początku osadnicy mieszkali w ziemiankach i pracowali przy karczowaniu lasu, dopiero po kilku latach zbudowali drewniane domy i kościół (1915)⁶. W 1937 roku z rozkazu NKWD w wyniku fikcyjnych oskarżeń zostało aresztowanych i rozstrzelanych trzydziestu mieszkańców Wierszyny⁷. Kościół katolicki w Wierszynie został zdewastowany i zamknięty, a jego odbudowa została rozpoczęta dopiero w 1992 roku⁸. Polska szkoła także została zamknięta i zakazano nauki języka polskiego. Możliwość nauki języka polskiego pojawiła się w 1989 roku⁹. Obecnie dzieci uczą się języka polskiego w szkole w Wierszynie, gdzie prowadzone jest nauczanie początkowe. Nauczycielką języka polskiego jest mieszkanka Wierszyny

Wydawniczy Nomos, Kraków 2003, s. 9. Por.: D. Paško, *Powiązania między językiem polskim a wyznaniem katolickim wśród bilingwalnej społeczności wierszynian na Syberii*, w: E. Golachowska, A. Zielińska (red.), *Konstrukcje i destrukcje tożsamości*, t. I: *Wokół religii i jej języka*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa 2011, s. 113–119.

³ E. Nowicka, M. Głowacka-Grajper, *Wprowadzenie. Wierszyna jako...*, s. 10. W. Masiarz, *Wierszyna. Polska wieś na...*, s. 91–112.

⁴ E. Nowicka, *Wierszyna, czyli z morza na ocean*, w: E. Nowicka, M. Głuszkowski (red.), *Słowiańskie wyspy językowe i kulturowe*, Eikon Studio, Toruń 2013, s. 15.

⁵ S. Mitrenga-Ulitina, *Język polski mieszkańców wsi Wierszyna na Syberii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, s. 15.

⁶ L. Figura, *Historia i teraźniejszość polskiej syberyjskiej wsi*, w: E. Nowicka, M. Głowacka-Grajper (red.), *Wierszyna z bliska i z oddali...*, s. 74–79; A. Umińska, *Polskie cechy fonetyczne i leksykalne w gwarze wsi Wierszyna (Syberia Wschodnia)*, w: E. Nowicka, M. Głuszkowski (red.), *Słowiańskie wyspy językowe...*, s. 29; В. Петшик, *Маленькая Польша в таежной Сибири*, Издательство АПЕКС, Норильск 2008, s. 11–13.

⁷ В. Петшик, *Маленькая Польша в таежной...*, s. 42; J. Szostak, *Epitafium pomordowanym przez NKWD mieszkańcom polskiej wsi Wierszyna we wschodniej Syberii k. Irkucka w 1939 r.*, „Rocznik Historyczny Muzeum Polskiego Ruchu Ludowego” 2002, nr 18, s. 22.

⁸ L. Figura, *Historia i teraźniejszość polskiej...*, s. 91–93; D. Paško-Konecniak, *Wpływ języka rosyjskiego na zasób leksykalny polskiej gwary mieszkańców Wierszyny na Syberii*, „Acta Baltico-Slavica” 2011, nr 35, s. 29.

⁹ D. Paško, *O kalkach słowotwórczych w polszczyźnie mieszkańców na Syberii*, „Slavia Maridionalis” 2009, nr 9, s. 22–23.

pani Ludmiła Figura, która ukończyła polonistykę na Uniwersytecie Gdańskim¹⁰.

Mieszkańcy Wierszyny są społecznością bilingwalną i w zależności od sytuacji komunikacyjnej używają polskiej gwary lub języka rosyjskiego. Wpływ języka rosyjskiego na gwarę widoczny jest szczególnie w słownictwie, ponieważ każdy nowy element rzeczywistości znajduje swoje odzwierciedlenie w gwarze. Zdaniem Irydy Grek-Pabisowej

[...]leksyka jest tym elementem języka, który zmienia się najszybciej. Każda innowacja w rzeczywistości rodzi nowy wyraz lub dostosowuje do niej wyraz stary (przez zmianę czy dodanie znaczenia). I odwrotnie — każdy zanik jakiejś części rzeczywistości powoduje z czasem zanikanie słów lub przechodzenie ich do zasobu pasywnego. Jest to proces szczególnie żywo dający się obserwować w gwarach. Gwara, nie posiadając formy pisemnej, nie ma środków do zachowania tych elementów języka, które nie mają już oparcia w rzeczywistości¹¹.

Gwara wierszynian nie jest typową gwarą wyspową¹² chociaż mieszkańcy Wierszyny nie mają terytorialnego kontaktu ze swym językiem ogólnonarodowym, to jednak kontakt z literackim językiem polskim istnieje dzięki wyjazdom i studiom w Polsce, a także częstym wycieczkom Polaków do Wierszyny.

Mieszkańcy Wierszyny posługują się polszczyzną w odmianie gwarowej i ogólnej. Odmiana gwarowa polszczyzny jest kontynuacją gwar z różnych części Małopolski¹³. Do południowopolskich cech gwarowych odnotowanych w gwarze wierszynian należą, np. mazurzenie (*cym, cemu, sytko, vyucyła še*)¹⁴; realizacja wygłosowego *-ą* jako *-um (tutaj sum, ze sobum)*; prejotacja (*v jirkucku*); udźwięcznienie

¹⁰ D. Paško, *O kalkach słowotwórczych...*, s. 22.

¹¹ I. Grek-Pabisowa, *Słownictwo rosyjskiej wyspy gwarowej staroobrzędowców mieszkających w Polsce. Rozwój i stan dzisiejszy*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 7.

¹² Por.: I. Grek-Pabisowa, *Słownictwo rosyjskiej wyspy...*, s. 8; Т. Лёнгрен, *Лексика русских старообрядческих говоров (на материале, собранном в Латгалии и на Житомирщине)*, Uppsala, Stockholm 1994, s. 11–15.

¹³ N. Ananiewa, *O polskich gwarach na Syberii: projekt badawczy*, „Acta Baltico-Slavica” 2007, XXXI, s. 26–29; W. Decyk, *Próba opisu polskiej gwary we wsi Wierszyna*, „Poradnik Językowy” 1995, z. 8, s. 21; D. Paško-Konecznik, *Rosyjskie elementy składniowe w polskiej gwarze mieszkańców Wierszyny na Syberii*, w: K. Dembska, D. Paško-Konecznik (red.), *Współczesne badania nad językiem rosyjskim i jego odmianami*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2017, s. 336; A. Umińska, *Polskie cechy fonetyczne...*, s. 31;

¹⁴ Przykłady pochodzące z polskiej gwary mieszkańców Wierszyny zostały zapisane w uproszczonej transkrypcji fonetycznej.

głosek zwartych i szczelinowych w wygłosie przed rozpoczynającą następny, łącznie wypowiedziany wyraz samogłoską lub spółtwartą (*jag jo pam 'intum, tag rob 'il'i*)¹⁵. Dialektyzmy leksykalne, charakterystyczne dla południowych gwar polskich, w gwarze mieszkańców Wierszyny reprezentowane są dosyć bogato¹⁶, np. *brytfanka* ‘płaskie naczynie metalowe do pieczenia’, *k'iej* ‘kiedy, gdzie’, *nikaj* ‘nigdzie’, *'poedńe* ‘południe’, *v 'il'ija* ‘wigilia’¹⁷.

Wpływ języka rosyjskiego na polską gwarę jest szczególnie widoczny na poziomie leksykalnym i syntaktycznym. Najczęściej zapożyczane jest słownictwo z zakresu nazw zawodów, zdrowia, oświaty, administracji, transportu, rolnictwa, rozwoju techniki, nazw związanych z gospodarstwem domowym, handlu, żywności¹⁸. W gwarze funkcjonują również liczne konstrukcje wzorowane na rosyjskim schemacie składniowym, np. *Ir'ina tu p'íše p'isma* (por. pol. ‘pisać do kogo?’ ros. ‘писать кому?’), *v dwanaście goz'in* (por. pol. ‘o dwunastej godzinie’ ros. ‘в двенадцать часов’)¹⁹.

¹⁵ D. Paško-Konecniak, *Dialektyzmy leksykalne w polskiej gwarze wsi Wierszyna*, w: D.K. Rembiszewska (red.), *Dynamika rozwoju gwar słowiańskich w XXI wieku*, Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2017, s. 171; A. Umińska, *Polskie cechy fonetyczne...*, s. 33–36. Por.: N. Ananiewa, *Niektóre właściwości polskiej gwary wyspowej na Syberii*, „Rozprawy Komisji Językowej” 2012, t. 58, s. 9; K. Dejna, *Dialekty polskie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 255–256.

¹⁶ Odnotowane w badanej gwarze dialektyzmy leksykalne rejestrowane są przez słowniki gwar polskich: SGP — J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. 1–6, Akademia Umiejętności, Kraków 1900–1911; MSGP — J. Wronicz, *Mały słownik gwar polskich*, Lexis, Kraków 2010.

¹⁷ D. Paško-Konecniak, *Dialektyzmy leksykalne w polskiej...*, s. 172–175; A. Umińska, *Polskie cechy fonetyczne...*, s. 37–39.

¹⁸ Zob. M. Głuszkowski, *Vershina, a Polish village In Siberia, as a language (dialekt) island*, „Zeitschrift für Slavistik” 2012, 57 nr 4, s. 435; D. Paško-Konecniak, *Wpływ języka rosyjskiego...*, s. 31–32; Tejże, *Osobliwości funkcjonowania gwar wyspowych (na marginesie badań rosyjskiej gwary staroobrzędowców w ośrodku suwalsko-augustowskim i polskiej gwary mieszkańców Wierszyny na Syberii*, „Acta Baltico-Slavica” 2012, 36, s. 44; Ю.П. Гольцекер, *Из наблюдений над особенностями польского говора села Вершина в Сибири*, w: S. Warchoł (red.), *Interferencje językowe na różnych obszarach Słowiańszczyzny (księga referatów ogólnopolskiej konferencji naukowej w Lublinie, Chełmie i Zamościu, 22–25 września 1985 roku)*, „Rozprawy Slawistyczne” 1989, 4, s. 141, 144–147; Д. Пасько, *Польский островной говор дер. Вершина в Сибири*, w: С. Гжибовский, В.А. Хорев, М. Волос (red.), *Русско-польские языковые, литературные и культурные контакты*, Квадрига, Москва 2011, s. 77.

¹⁹ Zob. D. Paško-Konecniak, *Rosyjskie elementy składniowe...*, s. 338–340.

W polskiej gwarze mieszkańców Wierszyny wpływ języka rosyjskiego widoczny jest również w akcentuacji, co zostaje zauważone przez Swietlanę Mitrengę-Ulitinę

[a]kcent w badanej gwarze jest w znacznym stopniu jednolity, natomiast niekiedy można zauważyć odstępstwa od normy. Niektóre wyrazy przyswojone z języka rosyjskiego są wymawiane zgodnie ze wschodnim sposobem akcentowania²⁰.

Przywołane przez Mitrengę-Ulitinę przykłady (*bábuška, l'étopiš*) niekoniecznie muszą być zapożyczeniami²¹ zachowującymi akcent rosyjski, mogą być wstawkami (wtrąceniami) z języka rosyjskiego do gwary. Autorka odnotowała również przykłady z akcentem proparoksytonicznym (*fízyka, el'ektrónika*), co wynika z wpływu języka rosyjskiego, a nie znajomości reguł akcentuacji języka ogólnopolskiego²². W zgromadzonym materiale również występują wyrazy z akcentem proparoksytonicznym, np. *vyšukál'ismy, vyxovál'ismy, tabernákulum*.

Zdaniem Agnieszki Umińskiej wpływ akcentuacji rosyjskiej w badanej gwarze jest niewielki i dotyczy tylko zapożyczeń, aczkolwiek i tutaj zazwyczaj ma miejsce adaptacja akcentuacyjna, czyli akcent ustala się na przedostatniej sylabie²³.

Stefan Grzybowski badając morfonologiczne uwarunkowania konfrontacji zjawisk akcentuacyjnych w języku rosyjskim i polskim zauważa, że

[p]rzy dokładniejszej analizie akcentuacja obydwu języków uzyskuje różny status, polski akcent wyrazowy jest definiowany jako fonetyczny, rosyjski zaś jako leksykalno-morfologiczny. Wynika to jednak nie z fonologicznego opisu akcentu rosyjskiego, lecz z jego dystrybucji na poziomie leksykalnym i morfolo-
gicznym²⁴.

²⁰ S. Mitrenga-Ulitina, *Język polski mieszkańców...*, s. 40.

²¹ W tym wypadku brakuje informacji o postaci form zależnych, które pozwoliłyby określić rodzaj adaptacji do gwary.

²² S. Mitrenga-Ulitina, *Język polski mieszkańców...*, s. 40.

²³ A. Umińska, *Polskie cechy fonetyczne...*, s. 36–37.

²⁴ S. Grzybowski, *Morfonologiczne uwarunkowania konfrontacji zjawisk akcentuacyjnych w języku rosyjskim i polskim*, „Z polskich studiów slawistycznych, seria IX, Językoznawstwo”, Energeia, Warszawa 1998, s. 118; Tenże, *Aspekty morfonologiczne konfrontacji fonologicznej języków słowiańskich*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1996, z. 311, s. 14–15; Por. M. Olechnowicz, *Akcent rosyjski*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 5–13.

Rosyjski akcent wyrazowy można rozpatrywać nie tylko jako lek-sykalno-morfologiczny, lecz jako morfemiczny²⁵. O morfemicznym charakterze akcentu rosyjskiego pisze Andriej Anatoljewicz Zalizniak i przedstawia reguły ustalania miejsca akcentu wyrazowego w zależności od akcentuacyjnego nacechowania morfemów, które wchodzi w skład określonej formy wyrazowej²⁶. Akcent rosyjski możemy określić również jako kolumnowy (w paradygmacie)²⁷, np. w polskiej gwarze wierszynian ilustruje to następujący przykład:

Luda pšyjexała s Kónina (Kónin, s Kónina).

Wyekscerpowane przykłady²⁸ zapożyczeń²⁹ z polskiej gwary wierszynian zostały podzielone na dwie grupy różniące się akcentuacją, tzn. (1) zapożyczenia częściowo zaadaptowane do gwary, ale zachowujące akcent rosyjski; (2) zapożyczenia zaadaptowane akcentuacyjnie.

Zapożyczenia częściowo zaadaptowane do gwary, ale zachowujące akcent rosyjski

b'er'ém'ena — pol. 'ciążarna, w ciąży' ros. 'беременная';

^{*30} **komandovać** — pol. 'dowodzić' ros. 'командовать' (Jeden *kománduje*, fšystko jęgo³¹ — akcent rosyjski, adaptacja morfologiczna);

²⁵ S. Grzybowski, *Aspekty morfonologiczne konfrontacji...*, s. 19.

²⁶ А.А. Зализняк, *От праславянской акцентуации к русской*, в: тот же, *Труды по акцентологии*, т. I, Языки Славянских Культур, Москва 2010, s. 3–425.

²⁷ Tenże, *От праславянской акцентуации...*, s. 9; M. Olechnowicz, *Akcent rosyjski...*, s. 11.

²⁸ Odnotowane przykłady zostały wyekscerpowane ze zgromadzonych nagrań i z nieopublikowanej pracy magisterskiej W. Trapp, *Zapożyczenia z języka rosyjskiego w polskiej gwarze mieszkańców wsi Wierszyna na Syberii*, Toruń 2017 (praca napisana w Katedrze Filologii Słowiańskiej UMK pod kierunkiem dr D. Paško-Konecniak).

²⁹ Jako zapożyczenie traktuję wyraz przejęty z rosyjskiego zasobu leksykalnego, nieznanego pierwotnie polskiej gwarze i w różnym stopniu zaadaptowany do gwary z zachowaniem semantyki języka-dawcy. Por. I. Grek-Pabisowa, *Zapożyczenia w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców w Polsce. I. Typy zapożyczeń i sposoby przyswajania wyrazów polskich*, w: tejsze, *Staroobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa 1999 [1983], s. 224–226; D. Paško-Konecniak, *Wpływ polszczyzny na zasób leksykalny rosyjskiej gwary staroobrzędowców na Suwalszczyźnie*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2011, s. 84.

³⁰ * asterysk (gwiazdka) przed formą podstawową oznacza, że forma została zrekonstruowana na podstawie innej formy zależnej poświadczonej w wypowiedzi informatora. W formach rekonstruowanych akcent nie jest zaznaczany.

³¹ Przykład wybrany z W. Trapp, *Zapożyczenia z języka rosyjskiego...*, s. 44.

***l'ekarstfenny** – pol. ‘leczniczy’ ros. ‘лекарственный’ (I tam dužo žykov co spadajom, one navet *l'ekárstv'enne*³² – akcent rosyjski, adaptacja morfologiczna);

***m'eb'elny** – pol. ‘meblowy’ ros. ‘мебельный’ (Тоже³³ pošla tero na fabr'ike *m'eb'elnom* – akcent rosyjski, adaptacja morfologiczna)³⁴;

***oddyx** – pol. ‘odpoczynek’ ros. ‘отдых’ (V kołžoże pracuje, **никаких** *ni-mam* *wyходных*, ni *óddyxuf* – akcent rosyjski, adaptacja morfologiczna)³⁵;

***plotník** – pol. ‘cieśla’ ros. ‘плотник’ (Ja moge być *plótńik'em* – akcent rosyjski, adaptacja morfologiczna);

pojest – pol. ‘pociąg’ ros. ‘поезд’ (То *pójezdem* my jexal'i – akcent rosyjski, adaptacja morfologiczna)

povar – pol. ‘kucharz’ ros. ‘повар’ (Znalazłam prace w кафе *póvarem* – akcent rosyjski, adaptacja morfologiczna);

pšyjáčelnica – pol. ‘przyjaciółka’ ros. ‘приятельница’ (Vy ješče tak'ie młode, pšyjemne *pšyjáčelnice* – akcent rosyjski, adaptacja derywacyjna i morfologiczna);

raščícelny – pol. ‘roślinny’ ros. ‘растительный’ (Dv'ešče gram masła *raščícelnego*)³⁶;

roskulačyc – pol. ‘rozkułaczyć’ ros. ‘раскулачить’ (Nas *roskulačyl'i* – akcent rosyjski, adaptacja fonetyczna – brak akana)

zagádočny – pol. ‘zagadkowy’ ros. ‘загадочный’ (Cłov'ek to jest *zagádočny* – akcent rosyjski, adaptacja morfologiczna);

***zorientirovač še** – pol. ‘zorientować się’ ros. ‘зори́тироваться’ (Puźńej *zor'ent'irovalem še*, gže mńe tša íšč – akcent rosyjski, adaptacja morfologiczna)³⁷.

W zgromadzonym materiale odnotowałam jeden leksem zapożyczony, który zachował akcent rosyjski w formie podstawowej, a akcent paroksytoniczny w formie zależnej:

dńevńík – pol. 1. ‘dziennik’ 2. ‘pamiętnik’ ros. ‘дневні́к’ (U mńe *v dńevńíku*, ja *dńevńík v'ede* – w formie zależnej adaptacja akcentuacyjna i morfologiczna).

Zapożyczenia zaadaptowane akcentuacyjnie, czyli dostosowane do polskiej akcentuacji (zachowujące akcent paroksytoniczny)

dvojurodny – pol. ‘cioteczny’ ros. ‘двоу́родный’ (Jej ojćec i jo to my *dvojuródne* braća; My z *ńej* jak *dv'e* siostry *dvojuródny* – adaptacja akcentuacyjna, fonetyczna i morfologiczna)³⁸;

***kafedra** – pol. ‘katedra’ ros. ‘кафе́дра’ (Ona *v'ela* tam *kaf'édre* medycyny, obucała *staršyx* siostruf – adaptacja akcentuacyjna i morfologiczna);

³² Tamże, s. 52.

³³ Wstawki zostały zapisane w języku rosyjskim.

³⁴ Przykład wybrany z W. Trapp, *Zapożyczenia z języka rosyjskiego...*, s. 52.

³⁵ Tamże, s. 52.

³⁶ Tamże, s. 50.

³⁷ Tamże, s. 53.

³⁸ Tamże, s. 48.

WSTĘPNE UWAGI NA TEMAT AKCENTUACJI...

***oboznačony** — pol. ‘oznaczony’ ros. ‘обозначенный’ (Na map’e to było *oboznačone*, to Krakuv v južnej stroife — adaptacja akcentuacyjna, fonetyczna i morfologiczna)³⁹;

***oformić** — pol. ‘urządzić’ ros. ‘оформить’ (Jeszcze *oform’úne* klasy n’ie były — leksem adaptacja akcentuacyjna i morfologiczna);

***oxotník** — pol. ‘myśliwy’ ros. ‘охотник’ (W leše tak samo, v’incej *oxotní’ikuf* jak tam jest — adaptacja akcentuacyjna, fonetyczna i morfologiczna)⁴⁰;

***okońcyć**⁴¹ — pol. ‘ukończyć’ ros. ‘окончить’ (Ona też *okońcyła* akadem’e — adaptacja akcentuacyjna i fonetyczna);

***ostav’ić** — pol. ‘zostawić’ ros. ‘оставить’ (Ona by *ostav’ila* ten rover — adaptacja akcentuacyjna i fonetyczna);

p’ěškom — pol. ‘pieszo’ ros. ‘пешком’ (Ona by *ostav’ila* ten rover i *p’ěškom* pošla — adaptacja akcentuacyjna)⁴²;

***postrojíc** — pol. ‘zbudować’ ros. ‘построить’ (Mało było miejsca, *postrojil’i* škole — adaptacja akcentuacyjna);

***požerfovać** — pol. ‘ofiarować’ ros. ‘пожертвовать’ (On m’i pšyúus i *požertfóval* v znak tej kšunšk’i — adaptacja akcentuacyjna i fonetyczna);

***rasprostránić** — pol. ‘rozpowszechnić’ ros. ‘распространить’ (Mnie curka pšyv’ozla na to, žeby ja *rasprostránil* — adaptacja akcentuacyjna, w j. ros. w formie r.m. lp. czasu przeszłego akcent pada na końcówkę);

***rozrušony** — pol. ‘zniszczony’ ros. ‘разрушенный’ (Co tam *rozrušone* — adaptacja akcentuacyjna, fonetyczna i morfologiczna)⁴³;

rodńa — pol. ‘krewni, rodzina’ ros. ‘родня’ (A tam *rodńa* duža — adaptacja akcentuacyjna)⁴⁴;

***rukavóžić** — pol. ‘kierować’ ros. ‘руководить’ (Dobže oni žyli, *rukavóžić* um’el’i, xłorcey pracowały i žefčynk’i też pšes to pracowały — adaptacja akcentuacyjna)⁴⁵;

***soveršyć** — pol. ‘wykonać’ ros. ‘совершить’ (To muj parashjut, s ktorego ja *sou’ěršyl* прыжки — adaptacja akcentuacyjna i fonetyczna);⁴⁶

tarmožić — pol. ‘hamować’ ros. ‘тормозить’ (Tšeba było *tarmožić* — adaptacja akcentuacyjna)⁴⁷;

vostanov’ić — pol. ‘odbudować’ ros. ‘восстановить’ (Na drug’i rok tšeba *vostanov’ić*, do końca roku);

ženščyna — pol. ‘kobieta’ ros. ‘женщина’ (Bug nagroz’il *ženščyne* — adaptacja akcentuacyjna i morfologiczna).

Wśród odnotowanych leksemów gwarowych, niektóre, pod wpływem swych tożsamo brzmiących rosyjskich odpowiedników, zachowują akcentuację rosyjską, np.

³⁹ Tamże, s. 49.

⁴⁰ Tamże, s. 49.

⁴¹ Może to być również prefiksalna kalka słowotwórcza.

⁴² Przykład wybrany z W. Trapp, *Zapożyczenia z języka rosyjskiego...*, s. 50.

⁴³ Tamże, s. 51.

⁴⁴ Tamże, s. 46.

⁴⁵ Tamże, s. 51.

⁴⁶ Tamże, s. 51.

⁴⁷ Tamże, s. 52.

dólar — pol. ‘dolar’ ros. ‘дóллар’ (Он м’i dał dv’eśće *dólaruf*);
práwnuk — pol. ‘prawnuke’ ros. ‘пráвнук’ (Mum śedem vnukuf i *práwnuk* ‘i);
roźiciel — pol. ‘rodziciel, rodzic’ ros. ‘родíteль’ (Svaty, *roź’ícele* pśyhozum);
rúźnica — pol. ‘róznica’ ros. ‘рáзница’ (Te *rúźnice*).

Wpływem akcentuacji rosyjskiej należy również wytłumaczyć akcentowanie w polskiej gwarze partykuły przeczącej *nie* w połączeniu z czasownikiem *być* w czasie przeszłym, np. *ńé były, tutaj ńé było ni jednego dumu*. Zdaniem S. Grzybowskiego:

[w] polskim akcent na *nie* jest skutkiem zasady penultymatyzmu i dotyczy każdego *nie* przed jednosylabową formą czasownika, w rosyjskim zaś dotyczy to tej partykuły przed nie nacechowanym akcentuacyjnie rdzeniem *-бы-*, z którego akcent jest przenoszony na partykułę niezależnie od liczby sylab. por. *ńé было, ńé были*, chyba że znajdzie się morfem z prawej strony nacechowany akcentuacyjnie, por. *не была*⁴⁸.

Oddziaływanie języka rosyjskiego widoczne jest również w akcentuacji wyrażenia *ná dumu* (teraz magazyn *ná dumu* odkryła — por. ros. ‘*на дом*’). Interesujący jest przykład ilustrujący zjawisko odwrotne, a mianowicie wpływ polskiego akcentu paroksytonicznego we wstawce z języka rosyjskiego (Takie bordowe, *karíčńevýje* — por. ros. ‘*коричневый*’).

Niniejsze rozważania stanowią przyczynek do badań nad wpływem języka rosyjskiego na akcentuację w polskiej gwarze, ze szczególnym uwzględnieniem akcentuacji leksemów zapożyczonych. Zaprezentowane przykłady dowodzą, że część zapożyczeń z języka rosyjskiego jest zaadaptowana do gwary akcentuacyjnie, a część mimo adaptacji morfologicznej czy fonetycznej zachowuje akcent rosyjski. Trudno prognozować przyszłość gwary, ale niewątpliwie polszczyzna jest wypierana z poszczególnych dziedzin życia, a akcentuacja rosyjska w zapożyczeniach może świadczyć o stopniowym osłabianiu polskiego akcentu paroksytonicznego.

Publikacja powstała w ramach realizacji projektu UMO-2016/23/B/HS2/01200 „Przełączanie kodów w warunkach polsko-rosyjskiego bilingwizmu w polskiej wyspie językowej na Syberii (wieś Wierszyna k/Irkucka)”

⁴⁸ S. Grzybowski, *Aspekty morfonologiczne konfrontacji...*, s. 21.

WSTĘPNE UWAGI NA TEMAT AKCENTUACJI...

Дорота Пасько-Конэчняк

ВСТУПИТЕЛЬНЫЕ ЗАМЕЧАНИЯ ОБ АКЦЕНТУАЦИИ В ПОЛЬСКОМ ГОВОРЕ ЖИТЕЛЕЙ ДЕРЕВНИ ВЕРШИНА В СИБИРИ

Резюме

Целью настоящей статьи является презентация и анализ акцентуационных особенностей заимствований функционирующих в польском говоре жителей деревни Вершина в Сибири. Вершина — польское село, расположенное в 140 км к северу от Иркутска. В Вершине проживают потомки добровольных колонизаторов Сибири. Жители Вершины являются билингвами и употребляют польский говор и русский язык попеременно, в зависимости от коммуникативной ситуации. Лексический запас исследуемого говора пополняется заимствованиями из русского языка, которые обычно касаются повседневной жизни. Заимствованные лексемы усваиваются говором акцентуационно, фонетически, морфологически или словообразовательно.

Dorota Paśko-Konecniak

PRELIMINARY REMARKS ON STRESS PATTERNS IN THE POLISH DIALECT USED BY THE INHABITANTS OF VERSHINA, A VILLAGE IN SIBERIA

Summary

The aim of the article is to present and analyse the stress patterns of borrowings present in the Polish dialect used by the inhabitants of Vershina, which is a village situated about 140 kilometres north of Irkutsk. The village is inhabited by the descendants of voluntary settlers from Poland. They form a bilingual community and use both Russian and Polish depending on the communicative context. The lexical scope of the dialect is influenced by borrowings from Russian, especially as regards every-day expressions. Borrowed lexemes are assimilated in terms of word stress, phonetic and morphological aspects, and word formation.